

Lydbogsbrugere og folkebiblioteket

Anvendelsen af lydbøger er steget kraftigt i de seneste år, og lydbøger bliver også i stigende grad udbudt til udlån på folkebibliotekerne. Derfor er det et højtaktuelt spørgsmål i biblioteksverdenen, hvordan lydbøger og digitale bøger generelt påvirker bibliotekernes virke og beholdning. Bibliotekerne satser på digitale projekter, som har til formål at fremme almindelige menneskers deltagelse i en digital mediekultur. Et skridt i denne retning er at lade digitale medier indgå i folkebibliotekernes beholdning i form af e-bøger, film og lydbøger (jf. Norberg; Nowé Hedvall, Lindberg, Michnik & Ögland). Den trykte bog har hidtil haft en central position i folkebibliotekernes historie (Carlsson) og folkebiblioteker bliver oftest stærkt associeret med dette format (Kann-Christensen & Andersen): Bibliotek betyder netop bogsamling. Samtidig har folkebiblioteket historisk set også stillet dokumenter i andre formater til rådighed (Shera). I kraft af den teknologiske udvikling er forskellige medieformer blevet inkluderet i de tjenester, som er tilgængelige på bibliotekerne (Preer; Hansson). Sammensætningen af det materiale, som er tilgængeligt på bibliotekerne, er således ikke statisk, men i stadig udvikling.

I takt med den teknologiske udvikling inkluderes nye medieformater i diskussionen om, hvordan folkebibliotekerne anvendes og udvikler sig. Lydbogen er hverken et nyt fænomen i sig selv eller på biblioteket, men da der i de seneste år er sket en betydelig stigning, både når det gælder anvendelse og udbud af lydbøger, mener vi, at forskningen i folkebiblioteker med fordel kan være opmærksom på lydbogen som fænomen (Kungliga biblioteket). Bibliotekets rolle i et samfund præget af øget digitalisering er veludforsket i dag – der findes flere forskningsoversigter, som behandler området (Carlsson; Audunson et al.; Choi & Harper). Oversigterne viser, at forskningen inden for biblioteks- og informationsvidenskab blandt andet har haft fokus på digitale redskaber og tjenester, som anvendes på biblioteker samt bibliotekspersonalets holdning til disse. Eftersom forholdet mellem biblioteket og lydbogsbrugere, eller lydbogsbrug, har fået betydelig mindre opmærksomhed, vil denne artikel gennem en eksplorativ tilgang skabe forståelse for de udfordringer for bibliotekerne, som kan manifesteres gennem lydbogen

som fænomen, afgrænset til svenske forhold i 2010'erne. Formålet med artiklen kan opsummeres i tre spørgsmål, som vi ønsker at besvare:

1. Hvem er lydbogsbrugerne?
2. Hvilke medievaner har lydbogsbrugerne?
3. Hvilke udfordringer kan folkebibliotekerne blive stillet over for som en konsekvens af ovenstående?

Hvad en lydbog er kan forstås på forskellig vis. I en svensk bibliotekssammenhæng findes der både lydbøger og talebøger (talböcker), mens der på det svenske kommercielle bogmarked kun findes lydbøger. Ifølge den svenske Myndigheten för tillgängliga medier (MTM) defineres en talebog som en fuldstændig indlæst version af en udgivet bog. Samme myndighed definerer forskellen mellem en talebog og en lydbog som udelukkende juridisk; "En talebog er målrettet personer med permanent eller midlertidig nedsat læsevne. (...) Lydbogen er, i modsætning til talebogen, et udelukkende kommercielt produkt, som følger almindelige ophavsretlige regler og kan lånes eller købes af alle" (MTM). I denne tekst vælger vi at betragte lydbogen, i lighed med talebogen, som en selvstændig form for dokument: lydbogen er hverken at betragte som et alternativ eller et supplement til den trykte bog, heller ikke som en trussel eller en erstatning for denne, men som en form for dokumenteret mundtlig litteratur. Tidligere publikationer behandler oftest lydbøger som en måde, hvorpå personer med synsnedsettelse kan tilegne sig litteratur; altså som en erstatning for trykte bøger.

2. Forskning i lydbøger

Overordnet findes der mere forskning i e-bøger end i lydbøger (Have & Stougaard Pedersen). Nedenfor præsenterer vi udvalgte studier af lydbogsbrugere og i selve anvendelsen af lydbøger samt studier af lydbøger i en folkebibliotekssammenhæng.

Forskning i lydbogsbrugeren og lydbogsbrug

Et tilbagevendende indslag i lydbogsforskningen er lydbogens styrker, når det gælder om at nå ud til, og styrke læsevnerne hos, personer, som har svært ved at læse trykte bøger. Ofte fremhæves drenge i disse studier af ikke-læsere: der findes et større antal studier som tager udgangspunkt i det faktum, at drenge generelt ligger efter pigerne, når det gælder læsning af trykte bøger. De vanskeligheder, som for drengene er forbundet med læsning af trykte bøger, findes ifølge denne forskning ikke, når det gælder lydbogsbrug (se for eksempel Asplund & Pérez Prieto). Asplund og Pérez Prieto har interviewet unge mænd, som har haft svært ved læsning af længere trykte tekster, men som er flittige lydbogsbrugere. Trods dette identificerer de sig ikke selv som læsere: "It became obvious quite early in our interviews with these three young men that they were keen to explain to us and to themselves that they were non-readers" (1058). Disse unge mænd har altid set sig selv som

ikke-læsere og interessen for at få del i litteraturen gennem lydbøger har ikke ændret deres syn på sig selv. Tidligere forskning viser, at det at tilgå en tekst via lydbogsformatet ikke anses som rigtig læsning eller anses som en nem form for læsning (Rubery; Roos, McKechnie & Rothbauer). Asplund og Pérez Prieto har et betydeligt mere inkluderende syn på læsning og anser endog også lydbogsbrug for at være læsning.

Med udgangspunkt i en årlig national undersøgelse af den svenske befolkning, den såkaldte SOM-undersøgelse,¹ undersøger Wallin, Tattersall Wallin og Gunnarsson Lorentzen, hvor stor en andel af respondenterne, som læser trykte og digitale bøger mindst nogle gange henholdsvis om måneden og om året. I 2018 har 75% af respondenterne angivet, at de læser en trykt bog nogle gange om året. Modsvarende tal for lydbøger er 30 % og for e-bøger 21%. Tallene for læsning af trykte bøger nogle gange om måneden ligger betydeligt lavere, på 13 procent, mens det er fire procent for lydbøger og fire procent for e-bøger (Wallin, Tattersall Wallin & Gunnarsson Lorentzen). Dette viser at læsning af trykte bøger forsat er mest populært, og at lydbogslæsning har overhalet anvendelsen af e-bøger. For lydbogsbrug er der desuden meget lille forskel mellem kønnene: 35 procent af kvinderne og 33 procent af mændene opgiver, at de har anvendt lydbøger i løbet af det seneste år (Wallin, Tattersall Wallin & Gunnarsson Lorentzen).

I 2018 blev der udlånt knap 2,3 millioner digitale bøger på folkebibliotekerne i Sverige (tallet inkluderer downloadede e-bøger, lydbøger og talebøger). Det er en stigning i forhold til 2017, hvor 1,9 millioner digitale bøger blev lånt ud (Kungliga biblioteket). Salget af e-bøger og lydbøger i boghandlerne var betydeligt lavere med cirka 400 000 solgte eksemplarer i 2018 (Wikberg). Via de tre største abonnements-tjenester, Storytel, BookBeat og Nextory, blev der downloadet knap 19 millioner digitale bøger, hvoraf hovedparten, 17 millioner var lydbøger, og 1,2 millioner var e-bøger (Wikberg). Konklusionen bliver følgelig, at abonnements-tjenesterne dominerer lydbogsmarkedet, mens bibliotekerne i det mindste tidligere har været anset for at dominere e-bogsmarkedet. Svenska Förläggareföreningen anslog i 2013, at svenske folkebiblioteker stod for op mod 90 procent af det svenske e-bogsmarked (Nyberg, Strömbäck, Rosén, Lindbäck & Nilsson). Disse tal er antagelig blevet udjævnet i de seneste år, hvor abonnements-tjenester også har øget antallet af downloadede e-bøger.

Have og Stougaard Pedersen mener, at digitale lydbøger længe har været et bi-produkt til trykte bøger, men trods den kraftige stigning i anvendelsen af lydbøger i de seneste år har der forsat ikke været forsket særligt meget i lydbøger inden for studier i bogudgivelse og bogmarkedet. Have og Stougaard Pedersen taler om et lydbogsboom, hvor både salget og udlån af lydbøger er steget kraftigt i de seneste år. Her vil vi betone, at lydbøger også tidligere har været populære på det svenske bogmarked, men dengang i form af CD-bøger. Den nye måde at distribuere lydbøger på via apps, både ved bibliotekerne, i boghandlere og på abonnements-tjenester, har forenklet processen for kunden og læseren betydeligt og er formodentligt grunden til den store stigning i brugen af lydbøger.

Noget, som også fremhæves i forskning i digitale bøger, er det demokratiske aspekt, hvor personer med læse- og skrivevanskeligheder eller personer med syns-

nedsættelse kan få del i tekster og være aktive læsere (Wallin; Have & Stougaard Pedersen). I deres studie af temporale aspekter af lydbogsanvendelse i BookBeats abonnements-tjeneste viser Tattersall Wallin og Nolin, at mænd lytter mere end kvinder, og at den største del af lytningen foregår om dagen, på hverdage. Forskerne fik adgang til BookBeats statistik hentet fra transaktionslogs, som viser hvornår, hvor ofte og hvor meget deres brugere lytter til lydbøger i gennemsnit. Det er således den faktiske brugers lyttevæner, som bliver synlige i dette studie – ikke hele den svenske befolknings vaner. Det er også værd at bemærke, at der er tale om personer, som aktivt har valgt at oprette en konto hos en abonnements-tjeneste, og som derfor må betragtes som aktive læsere. Tattersall Wallin og Nolin anvender begreberne “reading by seeing” og “reading by listening”, hvilket henviser til det at tilgå en tekst henholdsvis gennem læsning med øjnene og ved at lytte til en lydbog. “Reading by seeing” er en mere stationær form for læsning, eftersom øjne og hænder er optagne af at læse og holde en bog eller læse-device, mens “reading by listening” medfører, at læserne bliver mere mobile og kan gøre andre ting samtidig med, at de læser (Tattersall Wallin & Nolin).

Forskning i lydbøger på biblioteker

Der findes nogen forskning om det svenske bogmarked og anvendelsen af digitale bøger: I 2017 kom *Books on Screens: Players in the Swedish e-book market*, som undersøger produktionen og distributionen af først og fremmest e-bøger, men også tager lydbøger op i forhold til forfattere, forlag, boghandel, biblioteker og læsere (Bergström, Höglund, Maceviciute, Nilsson, Wallin & Wilson). Inden for samme projekt er der skrevet en afhandling, *Selling and lending e-books: Changes in the Swedish literary field*, som fokuserede på distributionsleddet, dvs. folkebibliotekernes, boghandlernes og abonnements-tjenesternes distribution af e-bøger, men også af lydbøger, til læsere (Wallin). Her fremhæves blandt andet problematikkerne omkring at finde en rigtig pris for udlån via biblioteker og for salg af digitale bøger via boghandlerne. Særligt folkebibliotekerne oplever alt for høje omkostninger, hvor hvert enkelt udlån oftest koster bibliotekerne mellem 20-30 svenske kroner per udlån – men af og til op mod 100 kroner eller mere. En populær titel bliver dermed meget bekostelig for de enkelte biblioteker, som har været nødt til at sætte begrænsninger på udlån pr låner er for ikke at overskride deres budget.

Lydbøger på biblioteker er ikke noget nyt fænomen. En udfordring for bibliotekets vedkommende når det handler om e-medier er, at en betydelig del af de e-bøger og lydbøger som downloades, aldrig tages i brug. Lieu & Zhao beskriver, at det at erhverve sig trykte bøger og siden opbevare dem ulæste kaldes for *tsundoku* og kan bunde i forskellige motiver: det kan være at sende et signal om ejeren og vedkommendes læsevæner, eller at positionere indehaveren socialt og intellektuelt. I en bibliotekssammenhæng har *tsundoku* forskellige implikationer ud fra henholdsvis bibliotekets og brugerens perspektiv: udlånte bøger, som ikke læses, forhindrer andre i at læse, selvom de stadig siger noget om låneren. Denne form for opførsel findes også i digitale miljøer, hvor værker downloades, men ikke tages i brug (Lieu & Zhao).

Der har været stor forskningsmæssig interesse i e-bogens og lydbogens stigende popularitet i USA, og dette har medført, at udbuddet af digitale titler ikke modsvarer efterspørgslen. En konsekvens har været, at biblioteksbrugere ofte må vente på at låne det ønskede værk. Ridenour og Jeong har undersøgt ventetiden for et udvalg af e-bøger og lydbøger ved folkebiblioteket, og de har udviklet en formel for at beregne og effektivisere håndteringen, som har til formål at formindske brugerens ventetid. I Sverige ser det anderledes ud: på de svenske folkebiblioteker findes der ingen begrænsninger i forhold til, hvor mange der kan downloade en digital bog samtidigt og dermed findes der ingen ventetider. Derimod er der som regel begrænsninger på, hvor mange digitale bøger hver enkelt bruger kan downloade per uge (Wallin).

I et studie fra 2008 undersøges det, hvordan digitale bøger, i form af e-bøger og lydbøger, påvirker folkebibliotekernes opkøb. På dette tidspunkt var efterspørgslen på lydbøger til download betydeligt lavere end efterspørgslen på 'traditionelle' lyd-bogsformater som kassettebånd og CD-rom. Det bliver tydeligt, at selve læseredskabet har betydning for, hvad biblioteket kan stille til rådighed og gøre tilgængeligt, når det gælder lydbøger; teknikken og den tekniske udvikling sætter rammerne for bibliotekets aktiviteter på området (Taylor).

Ved et bibliotek i Californien fandt de ud af, at institutionen med fordel kunne udvide og udbygge netop bibliotekets lydbogssamling. Lydbøgerne skulle dermed blive vejen til at vedligeholde biblioteksvirksomheden økonomisk, og gøre biblioteket komplet og lige for alle. Den teknik, som var forbundet med lydbogsudbuddet, blev anset for at bidrage til bibliotekets samtidsrelevans, ligesom lydbøger bidrog til en ligestilling blandt brugerne, fordi lydbogen som medium passer til alle aldre. Erfaringerne fra Californien forventes at kunne komme andre biblioteker til nytte, når det gælder opkøb, men også i spørgsmålet om økonomiske prioriteringer (Titan-gos). For at opsummere kan vi altså se, at den internationale forskning domineres af økonomiske spørgsmål, når det gælder forholdet mellem lydbøger og folkebiblioteket, mens den nordiske forskning på området er meget begrænset (se Wallin; Bergström et al.).

3. Metode

For at finde ud af, hvem lydbogsbrugerne er, og hvilke medievaner de har, benytter vi os af data indsamlet af SOM-instituttet, som er "en upartisk undersøgelsesorganisation ved Göteborgs universitet" (SOM-instituttet, 2010). SOM er en forkortelse for "Samhälle Opinion Medier" – altså "samfund, holdning og medier". Hvert efterår sender SOM-instituttet en spørgeskemaundersøgelse ud til udvalgte dele af den svenske befolkning. I instituttets spørgeskema stilles spørgsmål om respondenternes holdninger og vaner på en række forskellige områder, blandt andet når det gælder kultur, uddannelse og miljø. Vi har anvendt data, som er blevet indsamlet gennem følgende spørgsmål i spørgeskemaet:

- “Hvor ofte har du, i de seneste 12 måneder, gjort følgende?” Aktivitetsmuligheder: “besøgt et bibliotek”, “lyttet til en lydbog eller talebog”, “lyttet til musik”, “læst en e-bog”, “læst en bog” “motioneret/trænet” og “set en film”. Ved besvarelsen af spørgsmålet kunne respondenterne vælge mellem syv forskellige svarmuligheder, som strakte sig fra “Aldrig” til “Flere gange om ugen”.
- “Hvor ofte har du i løbet af de seneste 12 måneder anvendt internettet?” Ved besvarelsen af spørgsmålet kunne respondenterne vælge mellem syv muligheder, som strakte sig fra “Aldrig” til “Dagligt”.
- “Og hvor ofte har du gjort følgende på internettet?” Aktivitetsmuligheder: “Anvendt sociale medier (f.eks. Facebook, Instagram, Twitter)”, “Besørgt biblioteks-relaterede ærinder”, “Søgt information/fakta” og “Set film/tv-serier”. Ved besvarelsen af spørgsmålet kunne respondenterne vælge mellem syv forskellige svarmuligheder, som strakte sig fra “Aldrig” til “Dagligt”.
- “Hvor ofte har du i de seneste 12 måneder læst følgende typer af bøger?” Aktivitetsmuligheder: “Skønlitterær bog som e-bog”, “som lydbog” og “som trykt bog”. Ved besvarelsen af spørgsmålet kunne respondenterne vælge mellem syv svarmuligheder, som strakte sig fra “Aldrig” til “Flere gange om ugen”.
- Baggrundsvariabler om respondenterne (alder, uddannelsesniveau, køn, bopæl, husstandens samlede indkomst).

Vi valgte at anvende denne data til vores studie, eftersom spørgeskemaundersøgelsen blev sendt forudsætningsløst ud til et udvalg af den svenske befolkning og blev besvaret af både faktiske brugere og ikke-brugere af såvel lydbøger som biblioteker. Den relativt lave svar-frekvens, 53 procent (efteråret 2018), kan ses som en svaghed ved undersøgelsen.

For at kunne beskrive hvem lydbogsbrugerne er og hvilke medievaner de har, studerer vi sammenhænge mellem udvalgte afhængige og uafhængige variabler. En variabel er en egenskab, som varierer og som kan måles. En afhængig variabel er afhængig af, eller en effekt af, en uafhængig variabel: hvis man undersøger sammenhængen mellem lydbogsbrug og for eksempel alder, undersøges hvorvidt respondenternes lydbogsbrug (den afhængige variabel) er afhængig af, eller er en effekt af, deres alder (den uafhængige variabel). Tidsfølgen mellem variablerne samt “vores forforståelse af, hvordan hverdag og samfund hænger sammen” (Djurfeldt, Larsson & Stjärnhagen, 138) afgør, hvilke variabler der betragtes som henholdsvis afhængige og uafhængige; den variabel som benævnes den afhængige variabel forekommer efter den uafhængige. I en undersøgelse af sammenhænge undersøges det, hvorvidt den afhængige variabel, der forekommer efter den uafhængige, er en effekt af den uafhængige variabel (Barmark & Djurfeldt). Derfor undersøger vi i denne artikel, hvorvidt lydbogsbrug er en effekt af (afhænger af) for eksempel alder, og ikke omvendt. I artiklens resultatafsnit, 4. *Lydbogs-brugeren og*

lydbogsbrug, har vi i hver tabeltekst skrevet ind, hvilke variabler, der er henholdsvis afhængige og uafhængige.

Sammenhænge kan studeres gennem forskellige typer analyse. Analyseformen bestemmes blandt andet af typerne og værdierne af de anvendte variabler. I denne artikel benytter vi os af korstabeller og af logistisk regressionsanalyse. Vi anvender korstabeller for at beskrive sammenhænge mellem respondenternes lydbogsbrug og baggrundsvariabler såsom alder, uddannelse og bopæl.² Logistisk regressionsanalyse anvender vi for at studere sammenhænge mellem respondenternes lydbogsbrug og udvalgte medie- og fritidsvaner.³ Her vil vi pointere, at vi i denne artikel studerer korrelation og ikke kausalitet eller direkte årsagssammenhænge: afdækkede sammenhænge mellem afhængige og uafhængige variabler betyder ikke, at den afhængige variabel er en direkte effekt af den uafhængige; der kan være en tredje variabel, som påvirker begge de undersøgte variabler.

Resultatet fra den SOM-spørgeskemaundersøgelse, der blev sendt ud i efteråret 2018, sammenlignes med resultatet fem år tidligere, fra 2013. I det spørgeskema der blev sendt ud i efteråret 2013, blev der ikke stillet nogen spørgsmål om e-bogsanvendelse i almindelighed, men kun om, i hvilken udstrækning respondenterne tilgik henholdsvis faglitteratur og skønlitteratur i e-bogs-format. Dette har medført, at spørgsmålet om e-bøger ikke har været inkluderet i alle de sammenligninger, som præsenteres i afsnit fire nedenfor.

På grund af den form for data, som er blevet anvendt i dette studie, kan vi pege på følgende begrænsninger: For det første kan vores empiri ikke svare på, hvordan eller hvorfor vi bruger lydbøger, og empirien kan heller ikke sige noget om, hvor respondenterne får deres lydbøger fra; om det er fra biblioteket eller fra en anden aktør. Vores empiri kan kun angive i hvilken udstrækning, der anvendes lydbøger. For det andet er svarfrekvensen relativt lav. Den data, som anvendes i dette studie er blevet indsamlet gennem to spørgeskemaer: Riks-5 og Riks-6. Begge har svarfrekvens på 53 procent. For det tredje blev spørgeskemaet sendt ud på svensk til personer, som har folkeregisteradresse i Sverige; dette indebærer at personer uden tilstrækkelige svenskundskaber og uden fast adresse sandsynligvis ikke repræsenteres i undersøgelsen.

4. Lydbogsbrugeren og lydbogsbrug

Anvendelse af lydbøger – en kort kontekst-beskrivelse

De seneste år er salget af digitale lydbøger steget kraftigt på de nordiske bogmarkeder, først og fremmest via abonnementstjenester som f.eks. Storytel. Lydbøger er tidligere blevet solgt på fysiske lagringsmedier som grammofon-skiver, kassettebånd og CD'er så tidligt som i 1950'erne, og skiftet fra analogt til digitalt lydbogsformat bliver tydeligt i begyndelsen af 2010-erne. Svensk forlagsstatistik fra 2007 viser, at salget af lydbøger i CD-format løb op i 188,8 mio svenske kroner, og digitale lydbøger løb op i 7,0 mio kroner (Hanner, O'Connor & Wikberg). Salgstallene ændres gradvist, og i 2014 bliver det tydeligt, at de digitale lydbøger har overhalet CD-lydbøgerne, både i forhold til antal titler (ni versus tre procent af det samlede bog-

salg) og i procent af salget (fire vs. tre procent). I 2018 står salget af CD-lydbøger for 10,6 og digitale lydbøger for 274,4 millioner svenske kroner (Hanner, O'Connor & Wikberg). Den kraftige vækst af digitale lydbøger er sket meget hurtigt, og Have & Stougaard Pedersen fremhæver, at lydbøger har indtaget og påvirket den digitale bogudgivelsesvirksomhed på overraskende vis. De senere års kraftige stigning i lydbogsbrug må ses på baggrund af udviklingen inden for distributionen, med lydbøger til streaming og download, som brugeren får adgang til via en app hos de kommercielle abonnementstjenester eller via biblioteket. Folkebibliotekerne er fortsat en vigtig aktør, når det gælder udlån af digitale bøger (e-bøger, lydbøger og talebøger), selv om lydbogsforbruget primært øges via abonnementstjenesterne. Lydbøger på CD lånes fortsat ud på bibliotekerne, og det totale antal udlån i 2018 var 1,8 millioner.

I det årlige Mediebarometer kan man læse, at hele den svenske befolkning (9-79 år) i snit bruger 5 minutter af deres dag på lydbøger (Hellingwerf & Facht, 14). I studiet af BookBeats' tjenester kunne forskerne se, at BookBeats' brugere i gennemsnit lytter til lydbøger i 90-100 minutter per dag (Tattersall Wallin og Nolin). Kvinder læser trykte bøger i større omfang end mænd (Wallin, Tattersall Wallin & Gunnarsson Lorentzen). Det interessante her er, at Tattersall, Wallin og Nolin's studie viser, at mænd lytter mere til lydbøger end kvinder. Selv om andre studier viser en udjævning, når det gælder digitale bøger, og der er en meget lille forskel på mænd og kvinders læsning (Wallin, Tattersall Wallin & Gunnarsson Lorentzen).

Hvem er lydbogsbrugeren?

Ved hjælp af tabellerne i dette afsnit beskrives det, hvem lydbogsbrugeren er, ud fra variablerne alder, uddannelse, køn, bopæl, husstandens samlede indkomst samt vaner i forhold til internetbrug og motion/træning.

Alders-kategorier	Har anvendt lydbøger					
	År	Mindst en gang om ugen	Nogle gange om måneden eller i kvartalet	Nogle gange hvert halve eller hele år	Aldrig	Totalt
16-29 år	2018	10 % (26)	16 % (39)	19 % (47)	55 % (139)	100 % (251)
	2013	3 % (7)	8 % (18)	12 % (28)	78 % (186)	100 % (239)
30-49 år	2018	19 % (98)	12 % (62)	15 % (74)	54 % (271)	100 % (505)
	2013	6 % (26)	7 % (30)	12 % (54)	75 % (337)	100 % (447)
50-64 år	2018	13 % (57)	8 % (34)	12 % (51)	68 % (299)	100 % (441)
	2013	8 % (37)	8 % (39)	11 % (51)	73 % (338)	100 % (465)
65-85 år	2018	6 % (32)	4 % (25)	9 % (51)	81 % (463)	100 % (571)
	2013	3 % (15)	7 % (32)	7 % (34)	83 % (403)	100 % (484)

Tabel 1. I denne tabel undersøges sammenhængen mellem variablerne *alder* (uafhængig variabel) og *lydbogsbrug* (afhængig variabel). For 2018: Spearman's rho = 0,232. For 2013: Spearman's rho = 0,048. Værdierne er signifikante. Frekvensen angives i parentes.

Tabel 1 viser, at det er en sammenhæng mellem alder og lydbogsbrug: En højere andel af personer i alderskategorien 30-49 lytter til lydbøger sammenlignet med både yngre og ældre aldersgrupper, samtidig med, at andelen af ikke-anvendere også øges med en stigende alderskategori. Samtidig indikerer korrelationskoefficienten, at sammenhængen mellem alder og lydbogsbrug er svag, selvom den er blevet stærkere i 2018, sammenlignet med 2013. Det er værd at bemærke, at der er en tendens til, at yngre personer anvender lydbøger i højere grad end ældre personer. Det kan også noteres, at det er blandt de yngre alderskategorier, at de største fald er sket, når det gælder ikke-brugere af lydbøger. I alderskategorierne 16-29 år og 30-49 år er andelen af ikke-brugere faldet med henholdsvis 23 og 21 procent, fra år 2013 til år 2018; sandsynligvis har en del af de 16-29-årige i 2013 fastholdt deres lydbogsbrug (eller ikke-lydbogsbrug) i 2018, men da som 30-49-årige. Denne udvikling kan sammenlignes med et fald på 2 procent i den ældste alderskategori. Med tanke på, at de lydbaserede tjenester, som folkebibliotekerne tilbyder, ofte er rettet mod ældre borgere, er det interessant at en forholdsvis lav andel af respondenterne i kategorien 65-85 år har svaret, at de benytter sig af lydbøger. Der kan endog ses et fald blandt personer i denne alderskategori, som anvender lydbøger nogle gange om måneden eller i kvartalet.

Har anvendt trykt bog, e-bog eller lydbog – værdier for e-bog i 2013 mangler						
Uddannelse	År	Mindst en gang om ugen	Nogle gange om måneden eller i kvartalet	Nogle gange hvert halve eller hele år	Aldrig	Totalt
Lav	2018					100%
	Trykt bog	24 % (352)	19% (286)	19% (276)	39% (577)	(1491)
	E-bog	1 % (2)	2% (4)	4% (8)	94% (215)	(229)
	Lydbog	3 % (6)	3% (6)	9% (21)	86% (198)	(231)
	2013					100%
	Trykt bog	24% (195)	20% (167)	22% (184)	34% (285)	(831)
Lydbog	4% (13)	3% (9)	5% (14)	89% (278)	(314)	
Middel - Lav	2018					100%
	Trykt bog	28% (882)	28% (890)	23% (715)	21% (675)	(3162)
	E-bog	4% (21)	3% (17)	7% (40)	87% (499)	(577)
	Lydbog	11% (62)	9% (53)	13% (72)	67% (386)	(573)
	2013					100%
	Trykt bog	31% (437)	28% (398)	21% (299)	21% (295)	(1429)
Lydbog	5% (23)	10% (47)	10% (47)	75% (352)	(469)	
Middel - Høj	2018					100%
	Trykt bog	41% (979)	31% (740)	17% (404)	12% (279)	(2402)
	E-bog	3% (13)	9% (38)	10% (41)	78% (327)	(419)
	Lydbog	13% (55)	12% (51)	13% (56)	62% (260)	(422)
	2013					100%
	Trykt bog	41% (429)	31% (325)	18% (190)	10% (105)	(1049)
Lydbog	4% (13)	8% (27)	13% (46)	76% (268)	(354)	
Høj	2018					100%
	Trykt bog	50% (1624)	31% (1012)	14% (449)	5% (176)	(3261)
	E-bog	5% (27)	9% (44)	10% (53)	76% (388)	(512)
	Lydbog	17% (88)	10% (49)	14% (71)	60% (309)	(517)
	2013					100%
	Trykt bog	52% (725)	31% (428)	13% (175)	6% (77)	(1405)
Lydbog	7% (35)	7% (34)	12% (60)	73% (355)	(484)	

Tabel 2. I denne tabel undersøges sammenhængen mellem variablerne *Uddannelse* (uafhængig variabel) og anvendelse af henholdsvis *Trykte bøger*, *E-bøger* og *Lydbøger* (tre afhængige variabler). Uddannelsesvariablen er opdelt i følgende kategorier: “Lav” = max folkeskole eller modsvarende; “Middellav” = max gymnasium, folkehøgskola el. lign.; middelhøj = eftergymnasial uddannelse men ikke universitetseksamen, og “Høj” = universitetseksamen. For 2018: Spearman’s rho = (-)0,300 for bog, (-)1,63 for e-bog og (-)0,160 for lydbog. For 2013: Spearman’s rho = (-)0,302 for bog og (-) 0,101 for lydbog. Værdierne for e-bøger mangler eftersom spørgsmålet om e-bogsbrug ikke var formuleret på samme måde i SOM2013 som i SOM2018. Frekvensen angives i parentes.

Tabel 2 påviser en sammenhæng mellem uddannelse og anvendelse af bøger, uanset formatet. Jo højere uddannelse, jo større andel anvender bøger, og omvendt øges andelen af respondenter, som har svaret, at de ikke bruger bøger, jo lavere uddannelsesniveau de har. Samtidig indikerer korrelationskoefficienten, at den påviste sammenhæng ikke er lige stærk, når det gælder alle formater. Den stærkeste sammenhæng ses mellem uddannelsesniveau og anvendelsen af trykte bøger. Sammenhængen mellem uddannelsesniveau og anvendelsen af henholdsvis e-bøger og lydbøger findes, men er svagere. Den svage sammenhæng kan ses som udtryk for, at de etablerede, traditionelle koblinger mellem trykte bøger og uddannelse endnu ikke er blevet overført til e-bøger og lydbøger. På dette felt kan i så fald forventes ændringer med tiden. En anden mulig forklaring kan være, at de krav, som anvendelsen af trykte bøger stiller til brugeren, ikke på samme måde er forbundet med anvendelsen af lydbøger (jf. Asplund & Pérez Prieto) eller e-bøger (Wallin).

En lille del af personerne i kategorien *Lav uddannelse* benytter sig af lydbøger eller e-bøger. En stor majoritet i denne kategori har svaret, at de slet ikke anvender lyd- og e-bøger. Dette er en forskel i forhold til samme gruppes brug af trykte bøger – knap en fjerdedel af personerne med lav uddannelse har svaret, at de anvender trykte bøger mindst en gang om ugen. Tilsvarende værdier for e- og lydbøger er henholdsvis én og tre procent. Det kan også konstateres, at der ikke er sket nogen større forandringer inden for denne gruppe, når man sammenligner svarene fra 2013 med svarene for 2018: en bemærkelsesværdig forskel er dog, at andelen af ikke-brugere af lydbøger er faldet noget, samtidig med, at ikke-brugere af trykte bøger er steget med fem procent.

Vi har ydermere undersøgt sammenhængen mellem henholdsvis køn, bopæl og husstandenes samlede årsindtægt (tre uafhængige variabler som undersøges i hver sin tabel) og lydbogsbrug (afhængig variabel). Eftersom disse undersøgelser viste sig at være ikke-signifikante, redegør vi ikke nærmere for resultatet af dem. Dog kan det konstateres, at forskellen mellem kønnene ikke er stor, når det gælder brug af lydbøger; 13 procent af de kvinder, som har svaret, har angivet at de lytter til lydbøger mindst én gang om ugen, samtidig med, at 65 procent har svaret at de ikke benytter sig af lydbøger. Modsvarende tal for mændene er henholdsvis 11 og 67 procent. Dette stemmer overens med de værdier, som Wallin, Tattersall Wallin og Gunnarsson Lorentzen præsenterer. Endvidere viser den anvendte SOM-data at en større andel af de mennesker, som bor i storbyerne, anvender lydbøger, sammenlignet med dem, som bor på landet: 15 procent af dem, som bor i Stockholm, Göteborg eller Malmø har svaret, at de lytter til lydbøger mindst én gang om ugen; 62 procent i denne gruppe har svaret, at de aldrig benytter lydbøger. Modsvarende tal for folk, som bor på landet, er 12 procent og 73 procent. Med tanke på de lange afstande til blandt andet biblioteker, kan det synes overraskende, at folk på landet ikke i større udstrækning lytter til lydbøger. Dette stemmer dog overens med det resultat, som Hansson præsenterer om anvendelsen af folkebibliotekernes digitale tjenester i landdistrikterne.

Vi har også noteret en klar forskel, når det gælder anvendelsen af lydbøger i forhold til husstandenes årlige indkomst. I husstande, hvor den samlede årsindkomst ligger under 300.000 svenske kroner, har 6 procent svaret, at de lytter til lydbøger

mindst én gang om ugen, mens 81 procent svarede, at de ikke har anvendt lydbøger. I husstande med en samlet årsindkomst på over 701.000 svenske kroner har 17 procent svaret, at de anvender lydbøger mindst én gang om ugen, mens lidt over halvdelen, 56 procent har svaret, at de ikke benytter sig af lydbøger.

Tidligere studier indikerer, at der findes en sammenhæng mellem internetanvendelse og anvendelse af bibliotekerne – jo mere aktiv en person er online, desto højere sandsynlighed for såvel fysisk som digital biblioteksanvendelse (Eriksson & Michnik, 2019; Michnik, u. å; Vakkari). En forklaring er, at såkaldte informationshuller både begrænser brug af internettet og af biblioteket. Internetbrug inkluderer forskellige former for aktiviteter. Blank og Groselj præsenterer 10 forskellige måder at bruge internettet på og skelner i deres præsentation mellem blandt andet informationssøgning, socialisering og underholdning. I denne artikel har vi valgt at undersøge, om der findes en forbindelse mellem bestemte typer internetbrug og anvendelse af lydbøger. De former for internetbrug, vi har valgt at fokusere på, er internetbrug uden specificeret aktivitetsform, online informationssøgning og brug af sociale medier. Valget af de to sidstnævnte er motiveret af, at de grundlæggende bygger på to forskellige logikker, som fokuserer på henholdsvis forbrug og medskabelse (jf. Kaplan & Haenlein; Blank & Groselj).

Frekvens for internetbrug, informationssøgning online og brug af sociale medier	Internetbrug * Lydbogsbrug		Informationssøgning online * Lydbogsbrug		Brug af sociale medier * Lydbogsbrug	
	Std. Error	Exp(B)	Std. Error	Exp(B)	Std. Error	Exp(B)
Dagligt	0,394	9,247	0,485	4,727	0,147	2,602
Nogle gange / en gang om ugen	0,429	3,834	0,488	2,957	0,184	1,791
En gang om måneden eller sjældnere	0,570	3,059	Ikke signifikant		0,258	1,924
Aldrig	Referencekategori		Referencekategori		Referencekategori	

Tabel 3. Undersøgelse af sandsynlighed i sammenhængene *Internetbrug* (uafhængig variabel) og *Lydbogsbrug* (afhængig variabel); *Informationssøgning online* (uafhængig variabel) og *Lydbogsbrug* (afhængig variabel) og *Anvendelse af sociale medier* (uafhængig variabel) og *Lydbogsbrug* (afhængig variabel). Den afhængige variabel er binær: Anvender lydbøger – anvender ikke lydbøger.

Værdierne i tabel 3 indikerer, at den stærkeste sammenhæng findes mellem internetbrug og lydbogsbrug: jo mere brugeren benytter sig af internettet, desto større sandsynlighed for at vedkommende også anvender lydbøger. Dette er ikke overraskende, da lydbøger i mange tilfælde er tilgængelige online; samtidig kan dette betragtes som en forstærkelse af de forekommende informationshuller. En højere grad af informationssøgning online såvel som en øget brug af sociale medier indebærer også en større sandsynlighed for brug af lydbøger; dog er sammenhængen mellem internetbrug og lydbogsbrug stærkere.

Frekvens for dyrker motion/træning	Anvendt lydbog		Anvendt trykt bog		Anvendt e-bog	
	Std. Error	Exp(B)	Std. Error	Exp(B)	Std. Error	Exp(B)
Per uge	0,223	2,831	0,080	4,199	0,289	2,374
Per måned eller kvartalsvist	0,254	2,241	0,098	2,783	0,322	2,502
Per halve år	0,305	2,481	0,121	2,067	Ikke signifikant	
Aldrig	Referencekategori		Referencekategori		Referencekategori	

Tabel 4. Undersøgelse af sandsynlighed i sammenhængen *Dyrker motion/træner* (uafhængig variabel) og henholdsvis *Lydbogsbrug* (afhængig variabel), *Anvender trykt bog* (afhængig variabel), og *E-bogsbrug* (afhængig variabel). Den afhængige variabel er binær: anvender lydbøger – anvender ikke lydbøger; anvender trykte bøger – anvender ikke trykte bøger, anvender e-bøger – anvender ikke e-bøger.

Vi havde en antagelse om, at aktiviteten motion/træning var let at forbinde med lydbogsbrug, særligt med tanke på lydbogens ovenfor beskrevne mobilitet; at man kan have lydbogen med sig og den kan anvendes overalt (Tattersall Wallin & Nolin). Den binære logistiske regressionsanalyse ovenfor viser imidlertid, at det ikke er tilfældet: sandsynligheden for lydbogsbrug er lidt højere blandt aktive motionister, men forskellen er marginal i sammenligning med mindre aktive motionister. Derimod viser tabel 4, at sandsynligheden for, at man benytter sig af trykte bøger øges med motionsfrekvensen: jo oftere man motionerer, desto højere sandsynlighed for at man læser trykte bøger. Her fik vi altså ikke ret i vores antagelse.

Hvilke medievaner har lydbogsbrugeren?

Tabellerne i dette afsnit beskriver lydbogsbrugernes medievaner. Dette gør vi dels ved at undersøge sandsynligheden for, at lydbogsbrugere går på biblioteket og anvender bibliotekernes digitale tjenester, og ved at sammenligne med sandsynligheden for at brugere af henholdsvis trykte bøger og e-bøger gør dette. Dels undersøger vi også sandsynligheden for, at lydbogsbrugere benytter sig af henholdsvis trykte bøger og e-bøger, film, tv-serier og musik.

Frekvens for anvendelse af henholdsvis e-bøger, trykte bøger og lydbøger	Anvendelse af e-bøger *		Anvendelse af trykte bøger *		Anvendelse af lydbøger *	
	Std. Error	Exp(B)	Std. Error	Exp(B)	Std. Error	Exp(B)
Ugentligt	0,268	2,066	0,091	7,223	0,151	1,602
Månedligt / kvartalsvist	0,246	4,082	0,093	5,121	0,177	2,129
Halvårligt / årligt	0,192	2,550	0,101	2,944	0,155	2,384
Aldrig	Referencekategori		Referencekategori		Referencekategori	

Tabel 5. Undersøgelse af sandsynlighed i sammenhængen mellem henholdsvis *E-bogsanvendelse* (uafhængig variabel), *Anvendelse af trykt bog* (uafhængig variabel) og *Lydbogsanvendelse* (uafhængig variabel) og *Biblioteksbesøg* (afhængig variabel). Den afhængige variabel er binær: Besøger bibliotek – besøger ikke bibliotek.

Tabel 5 vidner om brugernes biblioteksbesøg, og om hvorvidt de bruger e-bøger, trykte bøger eller lydbøger. Værdierne viser en højere sandsynlighed for, at brugere af trykte bøger går på biblioteket, sammenlignet med brugere af henholdsvis e-bøger og lydbøger. Interessant, men måske mindre overraskende er det, at sandsynligheden for biblioteksbesøg forøges i takt med frekvensen af anvendelsen af trykte bøger; jo oftere en bruger anvender trykte bøger, desto højere sandsynlighed for biblioteksbesøg. Det modsatte er tilfældet når det gælder lydbøger; sandsynligheden for biblioteksbesøg mindskes med frekvensen af lydbogsanvendelse. Jo oftere man anvender lydbøger, desto lavere sandsynlighed for biblioteksbesøg: en flittig lydbogsbruger er altså nok ikke en hyppig biblioteksgæst. Dette er heller ikke overraskende, da det kan forklares med, at digitale lydbøger kan downloades uden forudgående biblioteksbesøg. Vores data siger ikke noget om, hvor brugerne får deres lydbøger fra: det kan være fra biblioteket eller fra kommercielle aktører.

En gældende tendens er, at mens der bliver færre fysiske biblioteksbesøg, øges den digitale anvendelse af bibliotekernes tjenester (Eriksson & Michnik). Med tanke på at lydbogen er et medium, som i højere udstrækning tilgås og anvendes digitalt, vurderede vi at det ville være givende at studere, hvordan forholdet mellem anvendelsen af bibliotekets digitale tjenester og lydbogsanvendelse ser ud, sammenlignet med den måde brugere af henholdsvis den trykte bog og e-bøger udnytter bibliotekernes digitale tjenester på. Eftersom spørgsmålet om lydbogsbrug i almindelighed og spørgsmålet om anvendelsen af digitale bibliotekstjenester ikke indgik i samme spørgeskema, og derfor ikke kan studeres i forhold til hinanden, undersøger vi i tabel 6 sammenhængen mellem anvendelse af digitale tjenester og anvendelse af henholdsvis lydbøger, trykte bøger og e-bøger specifikt når det gælder læsning af skønlitteratur.

Frekvens for læsning af skønlitteratur i enten lydbogs-, trykt bog- eller e-bogsformat	Anvendelse af lydbøger * anvendelse af bibliotekernes digitale tjenester		Anvendelse af trykt bog * anvendelse af bibliotekernes digitale tjenester		Anvendelse af e-bøger * anvendelse af bibliotekernes digitale tjenester	
	Std. Error	Exp(B)	Std. Error	Exp(B)	Std. Error	Exp(B)
Ugentligt	0,174	2,581	0,157	3,889	0,265	4,996
Månedligt / kvartalsvist	0,199	2,857	0,159	4,387	0,249	4,071
Halvårligt / årligt	0,160	2,617	0,165	3,071	0,202	4,176
Aldrig	Referencekategori		Referencekategori		Referencekategori	

Tabel 6. Undersøgelse af sandsynlighed i sammenhængen mellem læsning af skønlitteratur via henholdsvis lydbogsanvendelse, (uafhængig variabel), Anvendelse af trykt bog (uafhængig variabel), og E-bogsanvendelse (uafhængig variabel) og Anvendelse af bibliotekernes digitale tjenester (afhængig variabel). Den afhængige variabel er binær: Anvender bibliotekernes digitale tjenester – anvender ikke bibliotekernes digitale tjenester.

Ifølge værdierne i tabel 6 påvirker det ikke sandsynligheden for anvendelse af bibliotekernes digitale tjenester nævneværdigt, når frekvensen for lydbogsanvendelse forandrer sig: uanset hvor ofte en person lytter til lydbøger, er sandsynligheden nogenlunde lige så stor for, at vedkommende vil gøre brug af bibliotekernes digitale

tjenester. Dette kan sammenlignes med sammenhængen mellem anvendelse af e-bøger og af bibliotekernes digitale tjenester, hvor sandsynligheden for anvendelse af bibliotekernes digitale tjenester stiger med øget anvendelse af e-bøger: der er størst sandsynlighed for, at personer som anvender e-bøger ugentligt også vil anvende bibliotekernes digitale tjenester. Denne forskel mellem lydbogsbrug og e-bogsbrug kan forklares med, at e-bøger er mere etablerede i folkebibliotekskonteksten end digitale lydbøger. (jf. Ridenour og Jeong).

Vi begyndte endvidere at overveje, i hvilken udstrækning lydbogsbrugere også læser henholdsvis trykte bøger og e-bøger. Er der en sammenhæng imellem anvendelsen af disse formater, eller er der snarere end tendens til, at brugere fokuserer på et bestemt format? I tabel 7 undersøger vi sammenhængen mellem lydbogsbrug og brug af henholdsvis trykte bøger og e-bøger.

Frekvens for anvendelse af lydbog	Anvendelse af trykt bog		Anvendelse af e-bog	
	Std. Error	Exp(B)	Std. Error	Exp(B)
Ugentligt	0,318	4,811	0,178	6,992
Månedligt /kvartervist	0,281	2,579	0,195	7,736
Halvårligt / årligt	0,236	2,406	0,180	5,488
Aldrig	Referencekategori		Referencekategori	

Tabel 7. Sandsynlighedsundersøgelse af sammenhængen *Lydbogsbrug* (uafhængig variabel) og henholdsvis *Anvendelse af trykte bøger* (afhængig variabel) og *E-bogsanvendelse* (afhængig variabel). Den afhængige variabel er binær: Anvender trykte bøger – anvender ikke trykte bøger, og anvender e-bøger – anvender ikke-e-bøger.

Tabel 7 viser, at lydbogsbrugere også benytter sig af bøger i andre formater; dog er der visse forskelle mellem de undersøgte sammenhænge. Sandsynligheden for at brugere af lydbøger også læser trykte bøger stiger med frekvensen på lydbogsanvendelse: jo oftere en person lytter til lydbøger, desto højere sandsynlighed for at vedkommende også læser trykte bøger. Sammenhængen mellem lydbogsbrug og e-bogsbrug er overordnet set stærkere end sammenhængen mellem lydbogsbrug og anvendelse af trykte bøger; dette overrasker os ikke, eftersom de aktører, som stiller digitale medier til rådighed, generelt tilbyder både e-bøger og lydbøger. Derimod øges sandsynligheden for e-bogsanvendelse ikke med frekvensen for lydbogsbrug: det er mest sandsynligt at personer, som lytter til lydbøger nogle gange om måneden eller i kvartalet også anvender e-bøger; herefter mindskes sandsynligheden noget, selvom den fortsat er relativt høj. Opsummerende kan det udtrykkes således, at hvis man læser, så gør man det på tværs af medieformater.

Ifølge Asplund og Pérez Prieto sammenligner lydbogsbrugerne deres lydbogsbrug med at se film; når de lytter til lydbøger, udspilles de beskrevne scener i deres hoveder: “he says that audio books offer him an opportunity to construct images in his head in ways that ordinary books cannot. He compares this with a film playing for him in his head” (1058). Derfor har vi fokuseret på lydbogsbrugernes vaner, når det gælder film, online film/tv-serier samt musik.

Frekvens for anvendelse af lydbøger (og trykte bøger)	Anvendt lydbog (anvendt trykt bog) * Set film		Anvendt lydbog (anvendt trykt bog) * Set film/tv-serier online		Anvendt lydbog (anvendt trykt bog) * Lyttet til musik	
	Std. Error	Exp(B)	Std. Error	Exp(B)	Std. Error	Exp(B)
Ugentligt	0,324 (0,089)	2,141 (4,181)	0,254 (0,151)	2,802 (1,361)	0,601 (0,210)	2,802 (6,423)
Månedligt / kvartalsvist	0,515 (0,109)	4,556 (6,122)	0,462 (0,161)	8,726 (1,815)	0,728 (0,234)	3,174 (6,643)
Halvårligt / årligt	0,396 (0,122)	3,618 (4,017)	0,270 (0,173)	4,328 (2,075)	0,527 (0,283)	2,183 (6,528)
Aldrig	Referencekategori		Referencekategori		Referencekategori	

Tabel 8. Sandsynlighedsundersøgelse af sammenhængen mellem henholdsvis *Lydbogsbrug* (uafhængig variabel) og *Anvendelse af trykt bog* (uafhængig variabel) og henholdsvis *Set film* (afhængig variabel), *Set film/tv-serier online* (afhængig variabel) og *Lyttet til musik* (afhængig variabel). De værdier, som angives i parentes, angiver resultatet af den sandsynlighedsundersøgelse, hvor den uafhængige variabel udgøres af *Anvendelse af trykt bog*. Den afhængige variabel er binær: Har set film – har ikke set film; har set film/tv-serier online – har ikke set film/tv-serier online, og har lyttet til musik – har ikke lyttet til musik.

Værdierne i tabel 8 tyder på at dem, som lytter til lydbøger nogle gange om måneden eller i kvartalet, har størst sandsynlighed for at se film. Lavest sandsynlighed for at se film foreligger hos de brugere, som lytter til lydbøger ugentligt – en forklaring kan være udfordringerne ved at følge med i to lydbaserede fortællinger samtidigt. Sammenhængen mellem *Anvendelse af trykt bog* og *Set film* ser ud på samme måde, forskellen er, at denne sammenhæng er noget stærkere – dette kan også formuleres således, at sandsynligheden for at folk, som læser trykte bøger, også ser film er højere end sandsynligheden for, at lydbogsbrugere ser film.

Når det gælder film og serier, som ses online, ser sammenhængene noget anderledes ud: sandsynligheden for at folk, som læser trykte bøger, ser film eller tv-serier online falder med øget anvendelsesfrekvens: Jo oftere nogen læser trykte bøger, desto lavere er sandsynligheden for at de også ser film eller tv-serier online. Vi er overraskede over de høje værdier, som personer, der anvender lydbøger månedligt eller i kvartalet, giver udtryk for; det faktum, at dem, som anvender lydbøger flere gange månedligt eller kvartalsvist med stor sandsynlighed også ser film/tv-serier online kan være udtryk for en udtalt interesse for medieforbrug i denne gruppe.

Hvilke udfordringer kan bibliotekerne stå over for i spørgsmålet om lydbogsbrug?

Formålet med denne artikel er at skabe forståelse for de udfordringer for bibliotekerne, som manifesteres gennem lydbogen som fænomen, afgrænset til svenske forhold i 2010'erne. Ovenfor har vi identificeret tre omstændigheder, som kan udfordre bibliotekerne.

Den første omstændighed: en ujævnt fordelt anvendelse af lydbøger

Det empiriske materiale viser, at visse grupper lytter til lydbøger i højere grad end andre; en større andel af de yngre og veluddannede anvender lydbøger, sammenlignet med ældre og lavtuddannede. Selvom vores undersøgelser af sammenhængen mellem lydbogsbrug og husstandenes sammenlagte indkomster viste sig ikke at være signifikante, er andelen af frekvente lydbogsanvendere højere i husstande med en højere sammenlagt årsindkomst. Dermed kan socialøkonomiske skel siges at begrænse lydbogsanvendelsen, præcis som det er tilfældet med biblioteksbesøg og læsning (Höglund; Eriksson & Michnik). Dette er ikke noget nyt; i årtier har de begrænsende effekter af socialøkonomiske skel været i fokus i folkebibliotekssammenhæng (Berelson). Derimod synes lydbogsanvendelse ikke at være tydeligt forbundet med, hvor anvenderen bor; selvom lydbøger anvendes i noget større udstrækning af mennesker i storbyer end på landet, er forskellen marginal og værdierne er ikke signifikante i dette studie.

Til trods for den ovenfor nævnte ubalance viser den beregnede korrelationskoefficient (se tabel 2), at sammenhængen mellem uddannelsesniveau og lydbogsanvendelse er svagere end sammenhængen mellem uddannelsesniveau og anvendelse af trykte bøger. Det kunne være et tegn på, at de forhindringer, som følger med lav uddannelse i forhold til anvendelsen af trykte bøger, ikke har samme gennemslagskraft i forhold til lydbogsbrug. Dette kan kobles til studier, som viser, at personer med lille tilbøjelighed til at læse trykte bøger ikke har samme modstand mod lydbøger (Asplund & Perez Prieto). Samtidig viser vores materiale, at lydbogsbrugere i stor udstrækning også benytter sig af trykte bøger og e-bøger: jo oftere de lytter til lydbøger, desto højere sandsynlighed for at de også læser trykte bøger. Der er også en sammenhæng mellem lydbogsbrug og brug af e-bøger. Selvom sandsynligheden er højst for at dem, som lytter til lydbøger månedligt eller et par gange i kvartalet, også vil læse e-bøger, og det dermed ikke er dem, som er de mest hyppige lydbogsbrugere, er denne forbindelse mellem lydbogsbrug og e-bogsbrug overordnet den stærkeste. Tattersall Wallin og Nolin skriver, at henholdsvis lydbøger og trykte bøger muligvis anvendes på forskellige tidspunkter i løbet af dagen. Dermed supplerer lydbogsbrug og brug af trykte bøger eller e-bøger hinanden. Ovenstående analyse peger også på, at dette er tilfældet. For at udtrykke det koncist: Enten læser man bøger (uanset format), eller også gør man det ikke.

Dette kan skabe den udfordring, at lydbogsbrug ikke øger mængden af folkebiblioteksbrugere, forudsat at det anses for ønskværdigt, at borgerne benytter sig mere af bibliotekerne. Dette skyldes, at lydbogsbrug synes at være yderligere en måde at tilgå litteratur på, ved siden af anvendelsen af henholdsvis trykte bøger og e-bøger. Forestillingen om biblioteket som et sted først og fremmest til trykte bøger og læsning af disse dominerer, og folkebiblioteker må formodes også i fremtiden at fremstå som mindre attraktive for personer, som ikke benytter sig af trykte bøger (jf. Kann-Christensen & Andersen).

Den anden omstændighed: Digital litteraritet

Vore empiriske materiale påviser en sammenhæng mellem forskellige former for internetaktiviteter, såsom informationssøgning og brug af sociale medier (jf. Blank

& Groselj) og anvendelse af lydbøger: de personer som er aktive online og dermed kan formodes at have en høj digital kompetence er personer, som sandsynligvis lytter til lydbøger i højere udstrækning end personer, som ikke er aktive på internettet. Dette er ikke overraskende, eftersom lydbøger mange gange findes tilgængelige online; når lydbøger i stadig højere grad udbydes online, øges risikoen for, at grupper med lavere digital litteraritet udelukkes. Dette er ikke overraskende, eftersom det handler om samme grupper, som er blevet taget op i forbindelse med den første omstændighed vedrørende en ujævnt fordelt anvendelse af lydbøger.

Ifølge rapporten *Svenskarna och internet 2019* er der næsten en million borgere, som ikke benytter sig af internettet – dette efter eget valg eller som følge af givne omstændigheder. Fra folkebibliotekernes side bliver der gjort forskellige indsatser, for eksempel gennem kurser, som har til formål at forhøje den digitale litteraritet, eller som giver adgang til en påkrævet teknik. Et højaktuelt eksempel i Sverige er projektet *Digitalt först med användaren i fokus* på Kungliga biblioteket i Stockholm. Formålet med dette projekt er at fremme bibliotekspersonalets digitale kompetencer, noget som beskrives som en forudsætning for at fremme almenhedens digitale kompetencer. I andet led handler projektet altså om at styrke borgernes digitale litteraritet (Kungliga biblioteket). For at sådanne satsninger skal have en effekt må grupper med lavere digital litteraritet komme på biblioteket, hvilket sker i begrænset udstrækning. At lavere socialøkonomiske gruppers anvendelse af lydbøger ikke er blevet ændret nævneværdigt i de seneste fem år, mellem 2013 og 2018, er et tegn på at folkebibliotekerne ikke når ud til disse grupper. Det primære problem er ikke, at disse grupper i stor udstrækning er ikke-brugere, men at de er underrepræsenterede, når det gælder informationshåndtering i bredere forstand (jf. Vakkari). En udfordring for bibliotekerne er derfor, at de skal muliggøre adgang til information når behovet foreligger og forsøge at bryde sammenhængen mellem lav uddannelse og lav adgang til information i både analoge og digitale formater.

Den tredje omstændighed: Folkebibliotekernes tjenester fravælges

Vores empiriske materiale påviser en højere sandsynlighed for brug af biblioteket blandt brugere af trykte bøger end blandt lydbogsbrugere. Aktive lydbogsbrugere benytter sig ikke nødvendigvis af biblioteker: Foruden den ovenfor angivne sammenhæng indebærer en stigende anvendelse af lydbøger ikke en større sandsynlighed for anvendelse af folkebibliotekernes digitale tjenester. Vores empiriske materiale kan ikke besvare, hvor lydbogsbrugere skaffer deres lydbøger fra. Dog kan vi se i forlagsstatistikker, at salget af lydbøger via abonnementstjenester stiger (se f.eks. Wikberg; Hanner, O'Connor & Wikberg). Det faktum, at sandsynligheden for anvendelse af bibliotekernes digitale tjenester er næsten lige stor blandt aktive og mindre aktive lydbogsbrugere, tyder på, at gruppen af aktive lydbogsbrugere anskaffer deres lydbøger andre steder fra end fra folkebiblioteker. Dette kan sammenlignes med gruppen af e-bogsbrugere, hvor der er højst sandsynlighed for, at de mest aktive e-bogsbrugere også gør brug af bibliotekernes digitale tjenester.

Med afsæt i ovenstående ræsonnement kan følgende udfordringer for folkebibliotekerne identificeres: der er studier, som fremhæver, at de nye digitale aktørers tj-

nester vælges frem for bibliotekerne, og som forklarer dette med, at de førstnævnte beskrives som mere tilgængelige og hurtigere (se f.eks. Sin & Kwon; Wallin, 2019). En forhindring for at hente lydbøger via biblioteket er, at det kræver, at man har et lånerkort, dvs. det kræver, at man allerede er bruger af biblioteket. Den hindring som lånerkortet udgør, kan begrænse nye potentielle brugere fra at begynde at benytte bibliotekernes lydbogstjenester. En anden udfordring for folkebibliotekerne kan være, at mange ikke kender til deres lydbogsudbud. Folkebibliotekerne associeres stærkt med den trykte bog, hvilket giver et alt for snævert billede af biblioteksvirksomhederne (jf. Kann-Christensen & Andersen). Til trods for de indsatser, som bliver gjort ved biblioteket for at udvide billedet af de tjenester, der tilbydes, dominerer den traditionelle biblioteksvirksomhed vores forestillinger om biblioteket (Kann-Christensen & Andersen; Hansson; Pors).

5. Afsluttende diskussion

I forbindelse med diskussionen om lydbøger på folkebiblioteket er vi ofte blevet mødt med spørgsmålet om, hvad lydbogsbrug betyder for det at være menneske: Hvilken eksistentiel betydning har lydbogen? Oplever jeg at have selskab i min læseoplevelse, når jeg lytter frem for at læse? På den ene side kan man se lydbogen i forlængelse af højtlesning, en traditionel aktivitet på folkebibliotekerne, som blev etableret ved børneafdelinger. På den anden side er lydbogsbrug ikke, til forskel fra højtlesning, nødvendigvis en social aktivitet. Er det menneskelige udbytte en kimære? Eller ikke? Hvad betyder et andet menneskets nærvær i mediet? Hvis det er sådan, at indlæserstemmen i lydbogen får en social funktion, kan denne stemme da, i bibliotekssammenhængen, erstatte behovet for en bibliotekar, i dennes egenskab af en social relation? Folkebibliotekarrollen er mangefacetteret.

At have et større fokus på lydbøger i biblioteksforskning er væsentlig, eftersom der findes en stigende interesse for lydbøger blandt biblioteksbesøgende. De nye muligheder for distribution, i form af digitale filer frem for analoge CD'er gør, at der også findes et behov for dybdeborende studier i, hvad disse forandringer indebærer for bibliotekerne. Bibliotekerne stiller medier for kundskab, oplevelser og dannelse til rådighed. Lydbogen har uden tvivl sin plads på folkebibliotekerne, og muligvis er det sådan, at lydbogen udvider det, som biblioteker kan tilbyde sine brugere, for eksempel ved at tilføje flere dimensioner til den litterære oplevelse. Samtidigt ser vi, at lydbogen kan medføre udfordringer for folkebibliotekernes vedkommende. Disse udfordringer består blandt andet i at biblioteket som sted fravælges til fordel for digitalt download af lydbøger. En yderste konsekvens kan blive, at biblioteksbesøg bliver begrænset til en mindre gruppe end det er tilfældet i dag. Udviklingen går mod en stigende brug af bibliotekernes digitale tjenester; dog når man på denne måde kun ud til få nye brugere. Bibliotekernes digitale tjenester anvendes i største udstrækning af personer, som allerede er biblioteksbrugere (jf. Michnik, u.å.). Folkebibliotekerne er vigtige aktører på bogmarkedet (Wallin) og er vant til at håndtere og distribuere underholdning og læsning i forskellige medieformater til lånerne, og bibliotekernes perspektiv er således højst relevant for lydbogsforskningen.

Kombinationen af folkebiblioteker og anvendelse af lydbøger er en udtømmelig kilde til inspirerende forskningsideer. I arbejdet med denne artikel har vi identificeret mange interessante sammenhænge, som vi håber at kunne udforske videre, som for eksempel hvor lydbogsbrugere får deres lydbøger fra, og hvilken rolle folkebibliotekerne spiller i den proces.

Oversat fra svensk af Sara Tanderup Linkis

Noter

- 1 SOM-instituttet ved Göteborgs universitet gennemfører hvert år den nationale SOM-undersøgelse, hvor en del af den svenske befolkning skal besvare et spørgeskema med spørgsmål om samfund, holdninger og medier.
- 2 Vi anvender korstabeller for at kunne påvise frekvensfordeling og procentsammenregning ved de studerede variabler, samt påvise eventuelle sammenhænge mellem disse (Bryman; Djurfeldt, Larsson & Stjärnhagen). Eftersom flere variabler består af originaldata, anvendte vi Spearman's rho som korrelationskoefficient. En korrelationskoefficients værdi strækker sig fra -1 til +1. "A correlation of 0 indicates no relationship at all, a correlation of 1.0 indicates a perfect positive correlation, and a value of -1.0 indicates a perfect negative correlation" (Pallant, 134). Forskellige koefficientværdier anvendes ved angivelsen af, hvor grænsen går mellem en svag, en middel- og en stærk sammenhæng. Følgende værdier anvendes i dette studie: $0.1 \leq \text{Spearman's rho} \leq 0.29$ = svag sammenhæng; $0.3 \leq \text{Spearman's rho} \leq 0.49$ = middel sammenhæng; $0.5 \leq \text{Spearman's rho} \leq 1.0$ = stærk sammenhæng (Pallant, 134).
- 3 Logistisk regressionsanalyse anvendes for at undersøge effekten af en afhængig variabel på en eller flere afhængige variabler. Afhængigt af, om den uafhængige variabel er binær eller har flere end to kategorier, kan en binær eller en multinominal logistisk regressionsanalyse vælges (Djurfeldt, Larsson & Stjärnhagen). En central fordel ved logistiske regressionsanalyser, uanset om de er binære eller multinominelle, er den såkaldte odds ratio, $\text{Exp}(B)$. Odds ratioen anvendes til at studere forhold mellem de udvalgte variabler. Odds og sandsynlighed skal ikke blandes sammen, derimod giver odds ratioen en indikation af sandsynligheden for den studerede relation. Kortfattet kan det forklares således, at hvis $\text{Exp}(B)$ er over 1, øges sandsynligheden for den studerede sammenhæng. Hvis vi for eksempel vil studere, hvorvidt lydbogsbrugere har tendens til at gå på biblioteket, og hvis vores beregnede $\text{Exp}(B)$ er 2,5, indebærer dette en højere sandsynlighed for, at en lydbogsbruger går på biblioteket, sammenlignet med en ikke-lydbogsbruger. Jo højere odds ratio er, desto højere sandsynlighed. Både ved beregningen af korstabeller og den binære regressionsanalyse har signifikansniveauet været 0,05.

Litteratur

Audunson, Ragnar, Aabø, Svanhild, Blomgren, Roger, Evjen, Sunniva, Jochumsen, Henrik, Larsen, Håkon., Rasmussen, Casper, Vårheim, Andreas, Johnston, Jamie og Koizumi, Masanori (2019): "Public libraries as an infrastructure for a sustainable public sphere: A comprehensive review of research", *Journal of Documentation*, 75(4), 773-790. <https://doi.org/10.1108/JD-10-2018-0157>.

- Asplund, Stig-Börje. og Pérez Prieto, Héctor (2017): "Young working-class men do not read: or do they? Challenging the dominant discourse of reading", *Gender and Education*, 30(8), 1048-1064, DOI: 10.1080/09540253.2017.1303825.
- Barmark, Mimmi & Djurfeldt, Göran (2015): *Statistisk verktyglåda 0: att förstå och förändra världen med siffror*, Lund: Studentlitteratur.
- Bergström, Annika, Höglund, Lars, Maceviciute, Elena, Nilsson, Skans Kersti, Wallin, Birgitta & Wilson, Thomas D. (2017): *Books on screens: Players in the Swedish e-book market*, Göteborg: Nordicom.
- Blank, Grant og Groselj, Darja (2014): "Dimensions of Internet use: amount, variety and types", *Information, Communication & Society*, 17(4), 417-435.
- Bryman, Alan (2012): *Social research methods*, Oxford: Oxford University Press.
- Carlsson, Hanna (2013): *Den nya stadens bibliotek: Om teknik, förnuft och känsla i gestaltningen av kunskaps- och upplevelsestadens folkbibliotek* (Ph.d.-afhandling), Lund: Lunds universitet. <http://portal.research.lu.se/ws/files/6166490/4064813.pdf>.
- Carlsson, Hanna (2015): "Researching public libraries and the social web, 2006-2012", *Journal of Documentation*, 71(4), 632-649.
- Choi, Namjoo og Harper, Lindsey (2019): "Public libraries and the social web: a review and analysis of the existing literature", *Journal of Documentation*, 76(1), 197-211. <https://doi.org/10.1108/JD-04-2019-0073>.
- Djurfeldt, Göran, Larsson, Rolf og Stjärnhagen, Ola (2018): *Statistisk verktyglåda 1: samhällsvetenskaplig orsaksanalys med kvantitativa metoder*, Lund: Studentlitteratur.
- Eriksson, Catarina og Michnik, Katarina (2018): "Biblioteket på samhälleberget" i Ulrika Andersson, Anders Carlander, Elina Lindgren & Maria Oskarsson (red), *Sprickor i fasaden*, Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Eriksson, Catarina og Michnik, Katarina (2019): "Allas bibliotek?" i Ulrika Andersson, Björn Rönnerstrand, Patrik Öhberg & Annika Bergström (red), *Storm och stiltje*, Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Hanner, Hedda, O'Connor, Alice og Wikberg, Erik (2019): *Ljudboken: hur den digitala logiken påverkar marknaden, konsumtionen och framtiden*, Stockholm: Svenska Förläggareföreningen.
- Hansson, Joacim (2010): *Libraries and identity: The role of institutional self-image and identity in the emergence of new types of libraries*, Oxford: Chandos.
- Have, Iben og Stougaard Pedersen, Birgitte (2020): "The Audiobook Circuit in Digital Publishing: Voicing the silent revolution", *New Media & Society*, 22(3), 409-422. DOI: 10.1177/1461444819863407
- Hellingwerf, Karin og Facht, Ulrika (2019): *Mediebarometer 2018*. Göteborg: Nordicom.
- Höglund, Lars (2017): "Biblioteken fortsatt välanvända med höga betyg" i U. Andersson, J.Ohlsson, H. Oscarsson & M. Oskarsson (red), *Larmar och gör sig till*, Göteborgs universitet: SOM-institutet.
- Kann-Christensen, Nanna og Andersen, Jack (2009): "Developing the library: Between efficiency, accountability and forms of recognition", *Journal of Documentation*, 65 (2), 208-222. doi:10.1108/00220410910937589.
- Kaplan, Andreas, og Haenlein, Michael (2010): "Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media", *Business Horizons*, 53(1), 59-68.
- Kungliga biblioteket (u.å.): "Biblioteksstatistik", tilgængelig på: <https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/biblioteksstatistik.html>.

- Kungliga biblioteket (2020): "Digitalt först", tillgånget 1. mars 2020 på <https://www.kb.se/samverkan-och-utveckling/biblioteksutveckling/digitalt-forst.html>
- Kungliga biblioteket (2019): *Bibliotek 2018: offentligt finansierade bibliotek*, Stockholm: Kungliga biblioteket.
- Lieu, Angela og Zhao, Dangzhi (2019): "How much of library digital content is checked out but never used? A call for refined lending models", *The Electronic Library*, 37(2), 255-262. <https://doi-org.lib.costello.pub.hb.se/10.1108/EL-10-2018-0208>.
- Michnik, Katarina (under udgivelse): "Who is the digital public library user?" i L. Ellis & D. Baker, *Future Directions in Digital Information*, Chandos Publishing.
- Myndigheten för tillgängliga medier (u.å.): *Talböcker*, tillgånget 18. december 2019 på <https://www.mtm.se/produkter-och-tjanster/talbocker/>.
- Norberg, Ida (2017): *Insatser för digital kompetens på folkbiblioteken. En studie om folkbibliotekens arbete med digital delaktighet*, Sveriges Kommuner och Regioner.
- Nowé Hedvall, Karen, Lindberg, Jenny, Michnik, Katarina og Ögland, Malin (2019): *Användarna först med det digitala i fokus: Folkbibliotekariers arbete inom den nationella satsningen för ökad digital kompetens*, Borås: Högskolan i Borås.
- Nyberg, Pia Janné, Strömbäck, Per, Rosén, Jan, Lindbäck, Sara & Nilsson, Anders (2013): *Fritt eller gratis? Den digitala bokens framtid*, Stockholm: Svenska Förläggareföreningen.
- SOM-institutet. (2010): "Om SOM", tillgånget 25 mars 2020: https://som.gu.se/om_som.
- Pallant, Julie (2010): *SPSS survival manual: a step by step guide to data analysis using SPSS*, Maidenhead: Open University Press/McGrawHill.
- Pors, Niels Ole (2010): "Burning platforms and melting icebergs. An exploratory analysis of present strategic challenges and cross-pressures in the public libraries", *Performance Measurement and Metrics*, 11(1), 9-24. doi:10.1108/14678041011026838.
- Preer, Jean. L. (2006): "'Louder Please': Using Historical Research to Foster Professional Identity in LIS Students". *Libraries & the Cultural Record*, 41(4), 487-496. <http://www.jstor.org/stable/25549366>.
- Ridenour, Laura & Jeong, Wooseob (2016): "Are We There Yet? Calculating Wait Time for Popular Digital Titles", *Public Library Quarterly*, 35(2), 136-151. DOI: 10.1080/01616846.2016.1163967.
- Ross, Catherine, McKechnie, Lynn & Rothbauer, Paulette (2018): *Reading Still Matters: What the Research Reveals about Reading, Libraries, and Community*, Westport, CT: Libraries Unlimited.
- Rubery, Matthew (2016): *The Untold Story of the Talking Book*, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Shera, Jesse (1970): *Sociological foundations of librarianship*, London: Asia Publishing House.
- Sin, Sei-Chin Joanna og Kwon, Nahyun (2017): "Displacement or complementarity? Assessing the relationship between social media and public library usage in the U.S., South Korea, and Singapore", *Library & Information Science Research*, 39(3), 169-179.
- Svenska Förläggareföreningen (2015): *Branschstatistik 2014*, Stockholm: Svenska Förläggareföreningen.
- Tattersall Wallin, Elisa, og Nolin, Jan (2020): "Time to read: Exploring the timespaces of subscription-based audiobooks", *New Media & Society*, 22(3), 61-88. <https://doi.org/10.1177/1461444819864691>.
- Taylor, Lisa (2008): "Cutting edge books: The impact of digital books on public library acquisitions", *Journal of Electronic Resources Librarianship*, 20(1), 51-61.

Titangos, Hui-Lan (2018): "Library services for all ages – building economical, equal, and complete audio collections", *Library Management*, 39(1/2), 116-142. <https://doi-org.lib.costello.pub.hb.se/10.1108/LM-05-2017-0048>.

Vakkari, Pertti (2012): "Internet use increases the odds of using the public library", *Journal of Documentation*, 68(5), 618-638. doi:10.1108/00220411211256003.

Wallin, Birgitta, Tattersall Wallin, Elisa og Gunnarsson Lorentzen, David (2019): "Bokläsning och den svenska bokmarknaden" i Ulrika Andersson, Björn Rönnerstrand, Patrik Öhberg & Annika Bergström (red), *Storm och stiltje*, Göteborgs universitet: SOM-institutet.

Wallin, Birgitta (2019): *Selling and lending e-books: Changes in the Swedish literary field*, (ph.d.-afhandling), Borås: Valfrid.

Wikberg, Erik (2018): *Boken 2018: marknaden, trender och analyser*, Stockholm: Svenska Bokhandlarenföreningen og Svenska Förläggareföreningen.